

Dávid Ferenc alakja az ábrázoló művészetekben

Az európai reformáció meghatározó személyiségeiről az évszázadok során több ezer ábrázolás készült. A Kálvin-évforduló kapcsán Millisits Máté azokat a képi ábrázolásokat vette számba, amelyek az elmúlt száz évben a Kárpát-medencében,² Tüskés Anna pedig azokat, amelyek a Kárpát-medencén kívül készültek.³ A Magyarországi Evangélikus Egyház is elkészült a Luther-recepció mérlegével, Csepregi Zoltán 2008-ban tartott kiváló előadásában az utolsó negyedszázadot vizsgálta.⁴ A Magyar Unitárius Egyház némileg adós alapítója ábrázolásainak számbavételével. Török Tamás 1992-ben megjelent könyvében egy rövid fejezetet szentelt ugyan a témának, de maga sem törekedett a teljességre.⁵ Jelen írásunkban megpróbáljuk legalább leltárszerűen ismertetni azokat a művészi alkotásokat – olajfestmény, metszet, tollrajz, dombormű, plakett és szobor –, amelyek az erdélyi reformáció unitárius egyéniségének emlékezetét legitimálják a Kárpát-medencében.

Dávid Ferencről sem a kora újkorban, sem az ellenreformáció korában nem készült egyetlen ábrázolás sem, alakját, arcvonásait titokzatos homály fedi. Alakja az 1868-as jubileumi év után került a figyelem középpontjába, kultusza ugyan

¹ Kovács Sándor (1968–) docens a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Egyháztörténeti Tanszékének unitárius szakirányán. 2007-ben doktori oklevelet szerzett a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészstudományi Karán. 1995-ben a Starr King School for the Ministry, 2007-ben a Harris Manchester College ösztöndíjasa, majd 2015-ben a Starr King School for the Ministry vendégtanára. Kutatási területe az unitárius egyháztörténet.

² Millisits Máté: Kálvin János képi ábrázolásai a Kárpát-medencében az elmúlt száz évben (1909–2009 között). In *Ars Perennis*. Szerk. Tüskés Anna, Budapest, 2009, CentrArt Egyesület. 195–199.

³ Tüskés Anna: Kálvin János képi ábrázolásai a Kárpát-medencén kívül a 16. század második negyedétől napjainkig. In *Pius efficit ardor. A művészet értékelése Kálvin művében és a református kultúrában*. Szerk.: Békési Sándor. Budapest, 2009, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. 171–246.

⁴ Csepregi Zoltán: *A Luther-szobortól a Luther-filmig. A hazai Luther-recepció utolsó negyedszázada* (1983–2008). real.mtak.hu/5263/1/1140182.pdf. Megnyitva: 2016. augusztus 4.

⁵ Török Tamás: Kis gyűjtemény Dávid Ferenc-ábrázolásokról. In *Unitáriusok*. Budapest, 1992. 16–21.

már a 16. században elkezdődött, de reneszánszát halála 300. évfordulóján, 1879-ben Jakab Elek *Dávid Ferenc emléke* című monográfiájának megjelenése jelentette. A művészi alkotások kivétel nélkül ez után a dátum után készültek. Felettebb beszédes, hogy a 19. század ismert unitárius portréfestői – Ürmösi Sándor (1863–1916), Kőváry Endre (1832–1918), Sárdi István (1843–1901) – meg sem kísérelték Dávid Ferenc arcmását elkészíteni. 1868-tól az ezredfordulóig az egyházalapító alakjának az unitárius köztudatba való visszahozása nem társult az ikonografikus megjelenítés igényével. A különféle képzőművészeti alkotások az egyházalapító életpályájához kapcsolódó kerek évfordulók – (1910 születése, 1968 az Unitárius Egyház megalakulása, és 1979 Dávid Ferenc halála) – örvén készültek, és a kollektív rituális emlékezet részévé váltak. Dávid Ferenc emlékezete, majd az ehhez kapcsolódó kultusz a kitalált hagyomány perspektívájából (is) értelmezhető.

Festmények. Az 1568. évi tordai országgyűlés

A kollektív emlékezet Dávid Ferenc alakját Körösfői-Kriesch Aladár (1863–1920) *Az 1568-i tordai országgyűlés* című monumentális festményével kapcsolja össze. Ez az első és mindmáig legismertebb Dávid Ferenc-ábrázolás, ugyanakkor minden későbbi alkotás archetípusa. A méreteiben is impozáns tabló történetét Murádin Jenő művészettörténész részletesen ismertette a Keresztény Magvető hasábjain,⁶ ezért csak a leglényegesebb adatokat ismételjük meg. A 300×400 cm-es olajfestmény a millennium tiszteletére, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat felhívására, Torda város felkérésére készült, és az 1568-i tordai országgyűlés emlékezetes mozzanatát, a vallásszabadság kihirdetését örökítette meg. A sok alakos vászon főszereplője a fehér hajú Dávid Ferenc, aki a tordai főtéri templom piacán jobb kezét szívére téve, a balt magasba emelve kimondja a vallásszabadságot. A bal oldalról beszűrődő napfény megvilágítja Liszt Ferencre emlékeztető törekeny alakját. Körösfői-Kriesch Aladár Dávid Ferenc a képzelet szülöttje, bár sokan Liszt Ferencsel rokonították, a festő ezt soha nem állította. (Lásd 1. sz. kép.)

A képről 1911-ben Könyves Kálmán kiadóvállalata készített poszter nagyságú, 70×90 cm-es reprodukciót, ezt széles körben terjesztették, a konfirmációi emléklapra is ezt nyomtatták, és több ízben is képeslapot készítettek róla. A paszpartuzott reprót keményfából készült ízléses, belül aranyozott 107×123 cm-

⁶ Murádin Jenő: Történelmi tabló a szellem szabadságáról (Körösfői-Kriesch Aladár: *Az 1568-i tordai országgyűlés*). *KerMagy*, 1980/3–4. 164–171.

1

es keretbe helyezték, és beüvegezték, ez látható ma is minden unitárius eklézsia-ban. Az angol és amerikai unitárius hittestvéreknek is több ízben küldtek a reprodukcióból.⁷ A már-már kultikus tisztelettel övezett képét 1929-ben a marosvásárhelyi eklézsia freskó formájában új temploma falára kívánta megfestetni. A presbitérium e tárgyban kérést nyújtott be az Egyházi Képviselő Tanácshoz.⁸ Az EKT a kérést a Teológiai Akadémia Igazgatóságának továbbította, akik két tag kivételével az indítványt elutasították. Varga Béla (1886–1942), a későbbi püspök és Gálfi Lőrinc (1865–1943) teológiai tanár szavazáskor különvéleményt fogalmaztak meg, szerintük jellemnevelés céljából Körösfői-Kriesch képének megfestése megengedhető.

⁷ 2013-ban John Gibbons amerikai unitárius univerzalista lelkész Bostonban készítette egy újabb posztert a Könyves Kálmán-féle képről, ezzel egy időben dr. Gellérd Judit is készítettett egy reprot.

⁸ Az Egyházi Képviselő Tanács Jegyzőkönyve, 1930. június 21. 81.

A tordai országgyűlés emlékezetes momentumra több festőt is meghívtak. Rudnay Gyula (1878–1957)⁹ és Gergely Imre (1868–1957)¹⁰ *Tordai országgyűlés* című festményeit nem láttuk, előbbi egy 2008-ban tartott árverésen bukkant fel, utóbbit talán a Magyar Nemzeti Galériában őrzik.

Barabás Éva (1943) erdélyi festőművész 2000-ben szignálta a *Tordai országgyűlés* című képét. Merész kompozíciója szín- és formavilágában eltér a megszokottól, de Dávid Ferenc ábrázolása csak annyiban szakad el a Körösfői-Kriesch megálmolta vállig omló hajú prófétaétól, hogy fiatal, ereje teljében levő férfit ábrázol. A nagy reformátort nők és férfiak veszik körül, jobbán és balján a király és a királynő (!). A művésznő elmondása szerint nem törekedett a történelmi hűsége.¹¹

Dávid Ferenc a kerek kövön

Incze Ferencz (1910–1988), az erdélyi szürrealizmus festője,¹² Kiss Elek püspök megrendelésére és támogatásával 1956 után kezdett hozzá unitárius tematikájú képeinek elkészítéséhez. Nagyméretű (2,50×3,50 m) vásznain az unitárius egyháztörténet legnevezetesebb 16. századi eseményeit örökítette meg. A mindenkor püspöki irodában függő képének címe *Dávid Ferenc a kerek kövön*.¹³ Az unitárius hagyomány szerint a második gyulafehérvári hitvitáról hazatérő Dávid Ferenc a Torda utca szegletén az üdvözlésére siető sokaságnak a kerek kőre felállva prédikált, olyan hatásosan, hogy az egész város az unitárius hitre tért. (Lásd 2. sz. kép.) Az 1958-ban készült sokalakos kép főszereplője ugyan Dávid Ferenc, a szemlélő azonban a szereplők sorában könnyedén felismeri a kép jobb oldalát uraló Kiss Elek püspököt is. Dávid Ferenc mellett ő a festmény második főalakja. A képen szereplő alakok az unitárius múlt, illetve az aktuális egyházvezetés jeleiről készültek. A festményen balról jobbra a következők láthatók: Kriza János-

⁹ <http://budapestaukcio.hu/rudnay-gyula/festo/tordai-orszaggyules>. Megnyitva: 2016. augusztus 4.

¹⁰ <http://gergely-imre.festmenyvetel.hu/festmenyek>. Megnyitva: 2016. augusztus 4.

¹¹ Barabás Évával Buzogány Csoma Csilla lelkész nő készítette interjút egy szemináriumi dolgozat kapcsán. Hálásan köszönöm, hogy hozzájárult a dolgozatában közölt adatok közzétételéhez.

¹² Székely Sebestyén György: *Incze Ferenc*. Kolozsvár, 2010, Korunk – Quadro Galéria.

¹³ Az Egyházi Képviselő Tanács 1959. március 18-án tartott gyűlésén Kiss Elek püspök bejelentette, hogy: „*Dávid Ferenc a kerek kövön című festményt, Incze Ferenc festőművész alkotását elhelyezték a püspöki iroda falán, s azt szeretettel átadja az egyház egyetemének.*” Egyházi Képviselő Tanács Jegyzőkönyve 1956. december 13. – 1972. 110. A Püspökség tulajdonában lévő festményekről készült 2004-es leltárban a festmény *Dávid Ferenc prédikációja, 1929* elnevezéssel szerepel.

2

né, Vári Albert, (ismeretlen nő), Tóth István, Péter Lajos, Berde Áron, dr. Borbély István, L. M. [talán Lőrinczi Mihály?] Szentábrahám Lombard Mihály, Kriza János, Jakab Elek, Boros György, Szentmártoni Kálmán, Kiss Elekné Andrási Emília, Heltai Gáspár, Bölöni Farkas Sándor, Ferenczi Áron, Ferencz József, Kanyaró Ferenc, Brassai Sámuel, Kelemen Lajos, Kiss Elek, id. Lőrinczi István, Mikó Lőrincné, Bekes Gáspár. Leányka: Kiss Viola. 1958-ban Kiss Elek 70. születésnapját ünnepelte, Incze Ferenc, valószínű, ezzel a képpel hálálta meg mecénása önzetlen támogatását. Incze életművében a Dávid Ferencről készített képek jelentéktelenek. Az erdélyi művészet politikai okokból mellőzött alakját Kiss Elek különféle megrendelésekkel segítette, így biztosította megélhetését.

Shakirov Sebestyén (1893–1966) kalandos életutat bejárt festőművész is megörökítette a kerek kő legendáját.¹⁴ A festményeire jellemző sajtáságos kék szín dominál ezen a datálatlan képen is, amely valószínűleg 1929 táján készült. Shakirov, miután áttért az unitárius hitre, többször is megfestette Dávid Ferenc szenvedésének helyét, a dévai várat. Ezeknek a festményeknek egy része az uni-

¹⁴ Murádin Jenő: Shakirov Sebestyén festőművész (1893–1966). *KerMagv*, 2013/1. 70–79.

tárius egyház birtokában van.¹⁵
(Lásd 3. sz. kép.)

Szopos Sándor (1881–1954) is megfestette a kerek kő legendáját, sajnos a kép sorsáról közelebbit nem tudunk. Kelemen Lajos unokaöccsének küldött egyik levelében 1954-ben, a Dávid Ferenc halála 375. évfordulója erdélyi megünneplése kapcsán ezeket írja: „Itt is készülünk Dávid Ferenc halála 375. évfordulója ünnepeére. Szopós [sic!] Sándor festőművész megfestette azt a jeletet, mikor Dávid Ferenc a volt New York szálló helyén állott kerek körül beszél az eléje

tódult sokaságnak; Érdekes színes kép, jó alakokkal, pompás kifejező arcokkal, nagyszerű viseletképekkel, de mikor a képet én láttam, hiányzott belőle valahogy a történet forradalmisága.”¹⁶

Szopos *Dávid Ferenc halála* című festményét a Marosvásárhelyi Szépművészeti Múzeum őrzi.

A nagyváradi hitvita (1569) és a marosvásárhelyi országgyűlés (1571)

Kolozsvárott a főjegyzői irodában látható Incze Ferenc *A nagyváradi vita* (1960) című festménye. A váradi székesegyházban összesereglettek előtt Dávid megdicsőült arccal, aranyszínű palástban, égre emelt kézzel prédikál. A képen felismerjük a *Nagyváradi hitvita* modern szövegkiadását¹⁷ előkészítő Simén Do-

¹⁵ Lásd Bordás Beáta tanulmányát ugyanebben a lapszámban.

¹⁶ Kelemen Lajos levele Kelemen Miklósnak, 1954. október 13. Magyar Országos Levéltár R 343. Hálásan köszönöm dr. Kálnoki Kiss Tamás nyugalmazott levéltárnoknak, hogy Kelemen Lajos unokaöccséhez írott leveleit rendelkezésemre bocsátotta.

¹⁷ *A nagyváradi disputáció*. Kiadják Nagy Lajos és Simén Domokos tanárok. (Unitárius Irók [sic!]) a XVI-ik évszázadból. I. kötet). Kolozsvártt, Stein János Erd. Muz.-Egyl. könyvtár-árus bizománya, 1870.

mokos és Nagy Lajos alakját is. Előbbi a fejedelem jobbján foglal helyet, utóbbi Dávid Ferenc mögött áll.¹⁸ (Lásd 4. sz. kép.)

Az unitárius egyház törvényesítése 1571-ben Marosvásárhelyen című, 1962-ben készült kép végső változatával Incze soha nem készült el, talán ezért is száműzték az unitárius teológiai hallgatók tanulószobájába.¹⁹ (Lásd 5. sz. kép.) Unitárius tematikájú festményei közül talán ez legkevésbé sikerült. Ezen a képen is könnyen felfedezhető Kiss Elek alakja, a trónszékben ülő fejedelem és előtte álló papja mellékfigurák csupán. Az ablakon beömlő fény Kiss Elek püspök fejét von-

¹⁸ A festményen jobbról balra a következők láthatók: íródeák, talán Erdő Jánosról mintázott, Bekes Gáspár, János Zsigmond, Simén Domokos, Pap Mózes, Csifó Salamon, Kiss Elek, Gálfi Lőrinc, Nagy Lajos, Brassai Sámuel, Körmöczi János, dr. Kovács Lajos, dr. Lőrinczi Géza, Pál Ferenc, Árkosi Tamás, dr. Boros György, Geréb Zsigmond.

¹⁹ A festményen balról jobbra a következők láthatók: Joseph Estlin Carpenter, Augusztinovics Pál, dr. Tóth György, dr. Mikó Lőrinc, dr. Szathmáry János, Ferencz József püspök, Paget János, Fejér Márton, Brassai Sámuel, dr. Kiss Elek, báró Orbán Balázs, Berde Mózsza, Ferencz József főgondnok, báró Daniel Gábor, Csifó Nagy László, Gyöngyösi István, Benczédi Gergely, Kovács János, dr. Ferenczi Géza, Fekete Gábor, báró Petrichevich Horváth Ferenc, Dávid Ferenc, Kereki András főgondnok, Joe Clark, Koronka József keresz-túri igazgató, Koncz Rudolf, dr. Abrudbányai Ede, dr. Taglichet Sámuel, dr. Elekes Domokos, dr. Mikó Lőrinc főgondnok, Sárdi Mátyás, Barabás Miklós, báró Petrichevich Horváth Kálmán főgondnok, János Zsigmond, Bekes Gáspár.

5

ja glóriába. Ugyanebben a tanulószobában kapott helyet egy cím nélküli kép, ez talán Kiss Elek világszemléletét hivatott igazolni. Az első egysejtűtől a kőkorszakon át vezet az út a reformációig és természetesen az unitárius világszövetségig (IARF). Dávid Ferenc a kép jobb felső sarkában látható, alatta a kolozsvári unitárius templom, mögötte Déva vára, szenvedéseinek helye. A kép jobb oldalán a magyar, az angol és amerikai, illetve az indiai unitáriusok portréi láthatók, a legkidolgozottabb természetesen a Kiss Eleké.

Dávid Ferenc-portrék

Incze Ferenc több tanulmányt is készített monumentális festményei elkészítése előtt és után is. A Püspöki Hivatal tulajdonában van egy 1959-ben kartonra festett (105×72 cm) tanulmány, mely Dávid Ferenc fekete reverendás alakját örökíti meg a kerek kövön. (Lásd 6. sz. kép.) Hasonló tematikájú tanulmánya látható a kolozsvári Belvárosi Unitárius Egyházközségben is.

1968-ban az egyház fennállásának 400. évfordulójára készült Nagy Albert (1902–1970) erdélyi festőművész *Dávid Ferenc* című (950×900 mm) olajfestménye. A püspöki irodában levő képen a kezét égre emelő Dávid Ferenc mintha számolna, vagy nagy hévvel bizonyítana valamit. Jobb keze kilóg a képkeretből, mintegy azt sugallva, hogy tanait nem lehet korlátok közé szorítani. Fiatalos ar-

6

cát fekete haja keretezi, a háttérben látható berácsozott ablak mintha későbbi sorsát vetítené előre. (Lásd 7. sz. kép.)

A hosszú hajú, kezét égre emelő próféta alakjával szakít Szinte Gábor (1928–2012) magyarországi festőművész, grafikus. 1988-ban készült olajfestményén – ez jelenleg a budapesti Nagy Ignác utcai egyházi hivatalban látható – varrottassal leterített asztalon nyitott Biblia, mellette kehely, mögötte Dávid Ferenc. A derűs arc, hófehér haj és zömök alak az udvari pap alakját idézi fel; erre játszik rá a háttérben látható Szapolyai-címerpajzs és fölötte a felirat: *I[ohannes] S[ecundus] R[ex] H[un-gariae]*.²⁰ (Lásd 8. sz. kép.)

Kádár Farkas Tibor (sz. 1946) kolozsvári származású, de Veszprémben élő festőművész sötét tónusú képe sem szakít egészen a hagyománnyal, az ő Dávid Ference is sima arcú, vállig érő hajú. A kép jobb oldalán, kicsit elmosódva, mint ha az amerikai unitárius univerzalisták által használt szimbólum, a lángoló kehely jelenne meg. A festmény Kolozsvárott a főjegyzői irodát díszíti. (Lásd 9. sz. kép.)

Szalatnyay József (1915–1995) Munkácsy-díjas magyarországi festőművész 1993-ban készült el Dávid Ferenc arcképével. A művész nem a korábbi elképzelésekből indult ki, hanem olvasmányai alapján alkotta meg Dávid portróját. A kopasz fejű, dús szakállú férfi a tudós Dávid Ferencet ábrázolja, ismereteink szerint ez az egyetlen olyan alkotás, ami eltér a Körösfői-Kriesch alkotó kánontól. Jellemző, hogy az unitárius „közízlés” nem fogadta el ezt a képet, sem képeslap,

²⁰ A képről Szász János írt rövid ismertetőt. Lásd: Gondolatok egy Dávid Ferenc-képről. *Unitárius Élet*, 1989/1. 5.

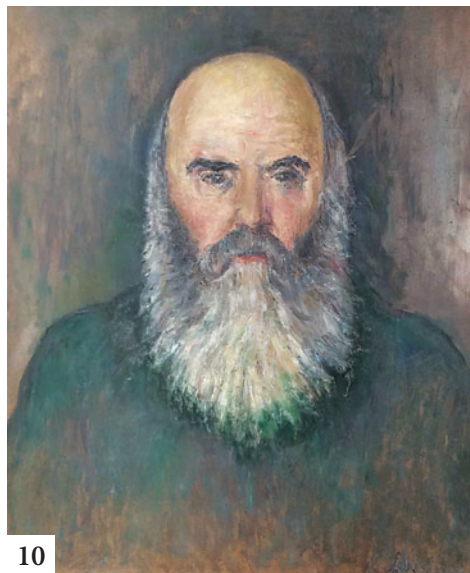
7

8

9

10

sem reprodukció nem készült róla. Jelenleg a Budapesti Unitárius Könyvtár falát díszíti.²¹ (Lásd 10. sz. kép.)

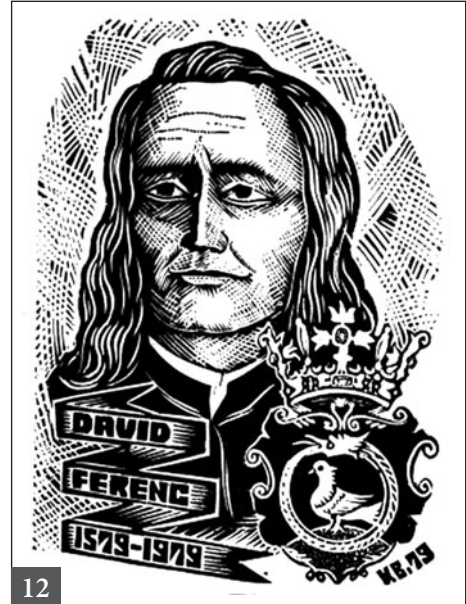
²¹ A képet Kaplayné dr. Schey Ilona ismertette. Lásd: Egy új Dávid Ferenc-arckép. *Unitárius Élet*, 1993/5. 8.

Metszetek, tollrajzok

1979-ben Dávid Ferenc halála 500. évfordulójára készült Kósa Bálint (sz. 1932) olaszteleki származású művész fametszete, melyet a *Dávid Ferenc 1579–1979* című emlékkötet tette általánosan ismertté. Azóta több kiadványban is megjelent illusztrációként. (Lásd 11. sz. kép.)

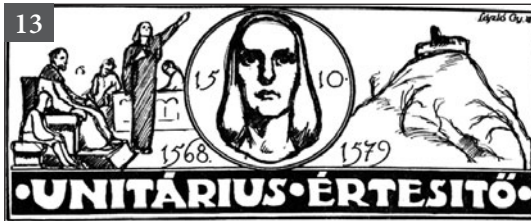
11

12

Egy évvel korábban készült László Gyula (1910–1998) régész, képzőművész tollrajza. (Lásd 12. sz. kép.) A fiatal, nyílt tekintetű próféta arca erőt, hitet és va-

lami egészen rendkívüli nyugodtságot sugároz. László Gyula már korábban is alkotott egy Dávid-portrét, a budapesti *Unitárius Értesítő* lap 1928-ban az általa tervezett címlappal jelent meg. (Lásd 13. sz. kép.)

13

Domborművek, plakettek

A festmények, metszetek és tollrajzok ismertetése után vegyük számba a kispasztikai alkotásokat. Sorrendben az első a kolozsvári unitárius kollégium

15

17

dísztermében látható Kozma Erzsébet-féle dombormű. Az 1901-ben Pákei Lajos (1853–1921) tervei alapján készült iskolaépület homlokzatán négy kagylódíszes üres szoborfülke áll. Az eredeti elképzelés szerint János Zsigmond, Dávid Ferenc, Augusztinovich Pál, Petrichevich Horváth Ferenc, Szentábrahámi Lombárd Mihály és Brassai Sámuel szobra közül választották volna ki a homlokzatra kerülő négy alakot. Anyagi okokból ezekről le kellett mondani, az előcsarnokba Brassai és Berde mellszobra, a kollégium dísztermébe, a két emelet között levő márványutánzatú sávra Kozma Erzsébet (1879–1973) tizenöt neves unitárius személyiségről készült reliefje került. A tehetséges Fadrusz-tanítvány Pákei Lajos jó ismerőse volt, ezért kaphatta ő a megbízást a domborművek elkészítésére. A díszterem déli falán, a szöszék jobb és bal oldalát, az unitárius fejedelem és papja reliefje díszíti. Dávid Ferenc arcvonásai csak annyiban térnek el a Körösfői-Kriesch alkotta képtől, hogy a művész fiatal, izmos nyakú, nyílt tekintetű reformátort mintázott meg. (Lásd 15. sz. kép.)

Dávid Ferenc jelentősen megöregedett azoknak a képzőművészeknek a kezén, akik a különféle évfordulók kapcsán reliefjét elkészítették. Benczédi Sándor (1912–1998) keramikus, szobrász plakettje (168 mm) magas homlokú, nagyorrú, hosszú hajú férfi profilportróját ábrázolja, lényegesen öregebbet a Kozma-féle Dávid Ferencnél. (Lásd 16. sz. kép.)

Hunyadi László (sz. 1933) küküllődombói származású szobrász, festőművész plakettjén még jobban megvénült a próféta, az összeráncolt homlok, tászkás szem, keskeny száj egy alaposan megviselt ember benyomását kelti. A kereszt is alighanem a mártíriumra irányítja a figyelmet. (Lásd 17. sz. kép.)

18

16

Székely József (1929–2006) udvarhelyi szobrászművész, rajztanár 1999-ben készített plaketdje áll a legközelebb a Kozma Erzsébetéhez. (Lásd 18. sz. kép.)

Berán Lajos (1882–1943) éremművész alkotása 1943 előtt, talán Dávid Ferenc halála 345. évfordulója körül, 1924 táján készülhetett.²² Az angol nyelvű körirat alapján arra is gondolhatunk, hogy Berán angol vagy amerikai megrendelésre készítette a 139 mm-es bronzérmét. A körirat: *Bishop Francis Dávid Converting John Elected King of Hungary to the Unitarian Faith A. D. 1566.* Az

19

²² http://www.europeana.eu/portal/record/2048009/Athena_Plus_ProvidedCHO_Museum_of_Fine_Arts_Hungarian_National_Gallery_Budapest_56_108_P_HA_C.html. Megtekintve: 2016. április 10.

érem talán Ferencz József püspök 89. születésnapjára készült. 1923-ban pedig az a püspököt ábrázoló hasonló méretű érem, amelynek körirata: *Bishop Joseph Ferencz Minister of the Unitarian Church from 1855 A.D. 1923. Aetatis Suae 89.* (Lásd 19. sz. kép.)

Szobrok

Bármennyire hihetetlen, Dávid Ferencnek nincs köztéri szobra, bár többször elhatározták, a kivitelezés mindannyiszor meghiúsult. Tudomásunk szerint először 1894-ben merült fel a szoborállítás gondolata. Az Unitárius Közlönyben ezeket olvassuk: „...*ahhoz semmi kétség nem férhet, hogy a nagy reformátor születése 400 éves fordulóját nem lehet úgy ünnepelni meg [így!], hogy Dávid Ferencz emlékezetét egy szobor ne örökítse Kolozsvárt, a hol született; egy imaház Déván, ahol meghalt.*”²³

Szamosi Soós Vilmos (1885–1972) erdélyi származású szobrászművész 1910-ben Budapesten készített mellszobra a kolozsvári unitárius kollégiumban és a budapesti Nagy Ignác utcai egyházközségben is látható. Az eddigi ábrázolásokhoz viszonyítva újat a művész lényegében nem alkotott, fiatal, magas homlokú, csupasz arcú, vállig omló dús hajú férfit, a mára már általánosan elfogadott Dávid Ferencet mintázta meg. (Lásd 20. és 21. sz. képek.) A gipszből készült al-

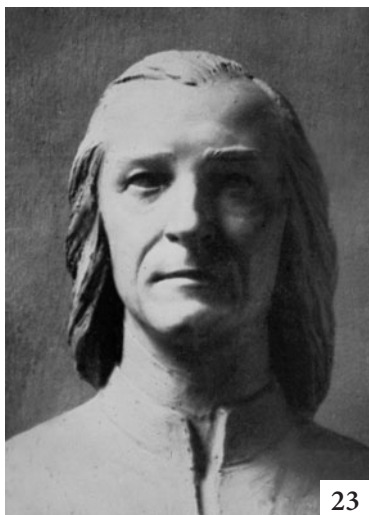
²³ „Dávid Ferenc imaház”. *Unitárius Közlöny* 1894/10. 145

Értésítő Szamosi Soós tervezte címéből is. (Lásd 22. sz. kép.)

kotást soha nem öntötték bronza-
ba, 50 koronáért lehetett megren-
delni Józán Miklós budapesti
vikáriusnál.²⁴

Ez a kép köszön vissza 1923
márciusától 1928-ig az *Unitárius*

Kissolyosi Simó Zoltán (?-?) erdélyi szobrász alkotása 1938-ban készült,²⁵
és eredetileg a Magyarokúton (Nógrádverőce) épült unitárius nyaraló udvarán
állt, Szentábrahámi Lombárd Mihály püspök szobrának társaságában. A szobrok
jelenlegi hollétéről nincs tudomásom. (Lásd 23. sz. kép.)

1943-ban az Egyházi Képviselő Tanács (a továbbiakban EKT) elfogadta az
Egyetemes Lelkészkör november 18-án tartott ünnepi közgyűlésének javaslatát,
és elhatározta Dávid Ferenc szobrának felállítását Kolozsvárott. A püspök elnök-
lete mellett a munka előkészítésével a tanács dr. Gelei József főgondnok, Kele-
men Lajos történész, dr. Abrudbányai János teológiai és Tóth István rajztanár
tagokat bízta meg. A világháború tragikus kimenetele, Észak-Erdély Romániá-
hoz csatolása és az 1948 után berendezkedő új államrend hosszú időre meggátol-

²⁴ *Unitárius Egyház*. 1910. szeptember 15. 150.

²⁵ *Unitárius Értésítő*. 1938/3. címlap. *Unitárius Közlöny* 1939/7. 130.

ta a szoborállítási terveket. Ennek ellenére az unitárius művészek eljátszottak Dávid Ferenc köztéri szobrának gondolatával. A nemrég elhunyt erdélyi származású Tirnován Ari Vid (1933–2015) két szobrot is készített Dávid Ferencről. A mellszobor, mely jelenleg is a segesvári unitárius egyházközség bejáratánál strázsál, vonásaiban nem nehéz felfedezni Nagy Ferenc egykori segesvári lelkész arcát. (Lásd 24. sz. kép.) (Ari Vid Nagy Ferenc unokaöccse volt.)

25

Tirnován *Forradalmár* című szobrát, a Jakabházi (Nagy) család emlékezte szerint, felajánlotta az unitárius egyháznak. Az 1964-ben készült csíkos rabruhát viselő stilizált bronz alak sokban emlékeztet Körösfői-Kriesch Aladár Dávid Ferencére. Semmi közelebbit nem tudunk arról, hogy az Unitárius Egyház miért nem fogadta el a művészi alkotást. A szobrot Devecseren avatták fel 2006-ban, és az 1956-os áldozatok emlékét őrzi. „A csíkos rabruhában kezét égre emelő alakban a művész önmagát ábrázolja. Ez az égre néző gesztus fejezi ki a szabadságra és igazságra vágyó ember szellemét. Azt a tudatot, hogy ezen az úton minden embernek saját magának kell végig menni.”²⁶ (Lásd 25. sz. kép.)

A szoborállítást 1998-ban Andrási György adminisztratív előadó-tanácsos újra szorgalmazta. Az EKT általános jelentését a következő javaslattal zárta: [javasolom] „*Dávid Ferenc egyházalapító püspökünk szobrának elkészítését és felállítását, melyre a jelenlegi társadalmi helyzet a Dávid Ferenc halálának 420. évfordulója és az ezredforduló a legmegfelelőbb alkalom.*”²⁷ A Főtanácsi Bizottság általános jelentésében (1998) a javaslatot azzal ajánlotta az EKT figyelmébe, hogy „*tegyen meg mindent*” a szobor kivitelezése érdekében. A szoborállítást előkészítendő a Nemzeti Örökségünk Kulturális Minisztériumához, építkezési és

²⁶ https://www.kozterkep.hu/~/12714/forradalmar_devecser_ari_vid_tirnovan_2006.html. Megtekintve: 2016. augusztus 4.

²⁷ Az Egyházi Képviselő Tanács iratai, általános jelentés, 657/1998.

területrendezési munkálatokra az egyház pályázatot nyújtott be, ez azonban eredménytelen maradt, így hát az EKT nem foglalkozott többet a szoborállítás kérdésével.²⁸ András György elmondása szerint Erdős Tibor (1914–2015) festőművésszel a szobor ügyében többször is konzultált. Erdős felkérésére Kolozsi Tibor (sz. 1965) szobrászművész bronzból készített egy makettet. A karjait égre emelő Dávid Ferenc tógájának redői a szobor jobb lábánál lépcsőszerűen emelkednek, mintegy érzékeltetve a hitbeli haladásának lépcsőfokait. A makettet Bálint Benczédi Ferenc, az akkori kolozsvári belvárosi lelkész vásárolta meg, jelenleg is az ő tulajdonában van. (Lásd 26. sz. kép.)

Zsakó Zoltán (sz. 1954) Párizsban élő szobrászművész 2001-ben nagynénjétől, Zsakó Erzsébettől értesült a szoborállítási tervekről. Egy későbbi pályázat-hirdetés reményében ekkor mintázta agyagba, majd gipszbe öntötte 102 cm magas szobormakettjét. (Lásd 27. sz. kép.)

Sepsi József kortárs zilahi szobrászművész Dávid Ferenc- és János Zsigmond-gipszszobrát 2013-ban avatták fel az Unitárius Kollégium Felvinczi György dísztermében. A szobor a kezében tekercset fogó Dávid Ferencet, az unitárius iskola első tudós igazgatóját ábrázolja. (Lásd 28. sz. kép.)

²⁸ A szobrot az unitárius templom és kollégium közti kertbe tervezték felállítani, a pályázatban területrendezésre és a szobortér kialakítására 23 600 USA dollárt kértek. A szobrot meghívásos pályázattal kívánták elkészíttetni. (767/1999 EKT 1999. szeptember 24.)

Összegzés

A Körösfői-Kriesch Aladár festménye után kibontakozó Dávid Ferenc-portréhagyomány nem változott a 20. században. Az előkép alkalmazása minden ábrázolásból nyilvánvaló, a Liszt Ferenc-szerű abbéruhás alak kanonikussá vált unitárius körökben. Minden bizonnyal ebben jelentős szerepet játszott Könyves Kálmán széles körben terjesztett reprodukciója. A kollektív emlékezést meghatározta az is, hogy több mint 70 éve ezt a képet nyomtatják rá az Unitárius Konfirmációi emléklapokra is.

A nonfiguratív alkotások (Tirnován Ari Vid *Forradalmár*) vagy fiktív (Szalatnay) elképzelések nem kerültek be az unitárius köztudatba.